

מטעמי תורת חיים

פרשת נצבים וילך – סוד יצר הטוב ויצר הרע

הקב"ה אמר שהוא יודע כי ישראל עתידים לחטוא בגלל היצר הרע, כפי שהיה בזמן הליכתם במדבר עוד לפני שנכנסו לארץ ישראל שנאמר "וְהָיָה כִּי תִמְצָאֲנָה אֹתוֹ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעִנְיָה שְׁפִירָה הָאֵלֶּת לִפְנֵי לֶעָד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יִדְעֵתִי אֶת יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאֲנֹהוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי" (דברים לא, כא) (רמב"ן ספר דברים לא, כא).

ויש להתבונן, מתי מגיעים יצר הטוב ויצר הרע אל האדם? והיכן הם שוכנים בתוך גופו כך שמשפיעים עליו לטוב או לרע?

היצר הטוב משפיע על התינוק כאשר הוא בתוך בטן אמו

בשעה שהתינוק נוצר בבטן אמו כלולים בו יצר הטוב ויצר הרע. אך היצר הרע נמצא בו רק ב'כוח' ולא בפועל (נזר הקודש' לר' יחיאל מיכל מגלוגא על בראשית רבה סג, ו ד"ה זורו רשעים מרחם) ואינו שולט בו (יספר חסידים' סימן תתשלז). ולעומתו יצר הטוב נמצא בו בפועל, ושורה אתו ממש בתוך בטן אמו (נפ"י 'מגדל עוז' ליעב"ץ עליות יצר הטוב וד"ה ודע כי ענין יצר טוב, עפ"י 'מדבר קדמות' להחיד"א מערכת י אות יד). באותה העת התינוק לומד את כל התורה (מדבר קדמות' מערכת י אות יד) על שבעים הפנים שלה, על ידי היצר הטוב (נפ"י 'זוהר פרשת בא דף מא ע"ב ד"ה יקודם דייתי' רעיא מהימנא), כאשר 'נר' דלוק על ראשו של התינוק, וצופה ומביט מסוף העולם עד לסופו (גמ' נדה דף ל ע"א), כלומר שהוא משיג ויודע בייחוד ה' מראשית המחשבה ועד סופה, ועומד על סתרי התורה וטעמיה המופלאים (מגדל עוז' ליעב"ץ עליות יצר הטוב וד"ה ודע כי ענין יצר). אבל שונים מכך המינים והאפיקורסים שהם משורש הטומאה, ושכבר בבטן אמם תועים הם – היפך מעלת בית ישראל שלומדים במעי אמם את כל התורה (פנים יפות' לר' פינחס לוי הורביץ פרשת כי תבוא דף קנד ע"א ד"ה ברוך אתה בבוואד).

וכן הם אותם תינוקות שנשמותיהם מתקע"ד דורות של עזי פנים אשר היו לפני בריאת העולם (ראה גמ' חגיגה דף יג ע"ב – יד ע"א), ושיש בהם כבר בבטן אמם יצר הרע (יספר חסידים' סימן תתשלז) בפועל, לפי שהם רשעים גמורים (נזר הקודש' לר' יחיאל מיכל מגלוגא על בראשית רבה סג, ו ד"ה זורו רשעים מרחם). כך היה עם עשו הרשע שכבר בבטן אמו היה לו יצר הרע, לכן 'מדרש תנחומא' כי תצא אות ד) כאשר היתה אמו עוברת ליד פתחי עבודה זרה הוא היה מבקש לצאת מבטנה (רש"י בראשית כה, כב). וכן כששהה בתוך בטנה הוא קרע לה את הרחם שלא תוכל להוליד עוד. לכן לא יכלה רבקה להוליד את שנים עשר השבטים כפי שהיתה ראויה. וזהו מה שנאמר על עשו "עַל רִדְפוֹ בְּחָרֵב אָחִיו וְשָׁחַת רַחֲמָיו" (עמוס א, יא), כאשר הכתיב המקורי בפסוק הוא 'רחמו' חסר אות י' לשון יחיד – לפי שמדבר על רחמה של רבקה אמו (מדרש תנחומא' פרשת כי תצא אות ד). וכזה היה אדם הנקרא 'שבתאי' אוצר הפירות', שלא שקט ולא נרגע בבטן אמו ורצה לאכול על אף שלחשו לאמו כי אותו היום הוא 'יום הכיפורים', ובסוף יצא ממנו רשע (ראה גמ' יומא דף פב ע"ב – פג ע"א) (יספר חסידים' סימן תתשלז).

ועל עשו הרשע ושבטאי נאמר "זֶרֶוּ רָשָׁעִים מִרְחָם תָּעוּ מִבֶּטֶן דִּבְרֵי כָזָב" (תהלים נח, ד) (מדרש תנחומא' פרשת כי תצא אות ד, גמ' יומא דף פג ע"א), "רָשָׁעִים" – הם אותם דורות שיש להם יצר הרע עוד כשהם בבטן אמם, והם עזי פנים וממרים באביהם ואמם (יספר חסידים' סימן תתשלז). ואמר עליהם הפסוק "זֶרֶוּ" כי הוא ענין 'זר' שיהיו "רָשָׁעִים מִרְחָם", שהרי כל שאר העולם אין להם יצר הרע בתוך רחם אמם אלא רק יצר הטוב (תהלות יוסף' להחיד"א מזמור תהלים נח, ד"ה זר רשעים מרחם), ועל ידי כן הנפש נשמרת זכה וטהורה מעוון (יספר חסידים' סימן תתשלז), מה שאין כן אותם אלו ש"תעו מִבֶּטֶן", משום שהיו מאותם הדורות שקודם הבריאה (תהלות יוסף' להחיד"א מזמור תהלים נח, ד"ה זר רשעים מרחם). ולכן האותיות שאחרי התיבה "רָחֵם" שבפסוק "זֶרֶוּ רָשָׁעִים מִרְחָם" תעו מִבֶּטֶן עולות 'שטן', כי אחרי ר' יש אות ש', ואחרי ח' יש אות ט', ואחרי ס' יש אות נ'. וכן התיבה "בֶּטֶן" בחילוף אותיות א"ת ב"ש עולה 'שטן', כי ב' מתחלפת עם ש', ואות ט' מתחלפת עם נ', ואות ו' עם אות ט', ללמד על אותם רשעים מבטן אמם (ישם שמואל' על התורה לר' שמואל משה מסוויסלאוויטש ספר בראשית דף יד ע"ב ד"ה הטעם שאמרו חז"ל).

היצר הרע מגיע בשעת הלידה ומגרש את היצר הטוב של התינוק

כשהתינוק יוצא לאויר העולם בשעת הלידה, מיד מופיע בו היצר הרע שנאמר "לִפְתַּח חֲטָאת רִבְצִי" (בראשית ז, ז) (גמ' סנהדרין דף צא ע"ב, זוהר פרשת וישב דף קעט ע"א ד"ה וישב יעקב, זוהר פרשת וישלח קסה ע"ב ד"ה וישלח יעקב, מבוא שער' להארי"ל שער ו חלק ב פרק ט ד"ה והנה על נפש, 'מדבר קדמות' מערכת י אות יד בשם 'פסקי תוספות' נדרים אות סב) "חֲטָאת" – הוא היצר הרע, כמו שדוד המלך קרא לו "וְחֲטָאתִי יִגְדֵי תִמִּיד" (תהלים נא, ה) (זוהר פרשת וישלח דף קסה ע"ב ד"ה וישלח יעקב), ונקרא "חֲטָאת" על שהוא מקור כל החטאים (נאור החמה' על זוהר פרשת וישלח דף קסה ע"ב מהרמ"ק), ומביא את האדם לחטוא בכל יום לפני קונו (זוהר פרשת וישלח דף קסה ע"ב ד"ה וישלח יעקב). לכן גם נאמר עליו "רִבְצִי" (בראשית ז, ז) כי האדם רובץ תחת משאו של היצר הרע (נפ"י 'קריאת ארבע' לר' רחמים חורי מתוניס פרשת בראשית דף ב ע"ב ד"ה לפתח חטאת רובץ, 'פדה את אברהם' לר' אברהם פאלאג'י מערכת חידוד אות כז). וכן על 'היצר הרע' שבא לתינוק בלידה נאמר גם "כִּי יֵצֵר לָב הָאָדָם רָע מִנְעָרָיו" (בראשית ח, כא), "מִנְעָרָיו" – משעה שנער יוצא לעולם (גמ' ירושלמי ברכות דף כז ע"ב פרק ג הלכה ה).

לידת האישה היא לאחר תשעה חודשים שהם מאתים ושבעים יום, שעולים ר"ע ימים. דבר זה רומז ליצר הרע המגיע לתינוק ביום הלידה (נאמת ליעקב' לר' שאלתיאל ניניו מערכת ע אות יד בשם מהר"י) וכפי שנאמר "כִּי יֵצֵר לָב הָאָדָם רָע מִנְעָרָיו" (בראשית ח, כא) (נאמת ליעקב' לר' יעקב ניניו מערכת ע אות יד, 'שפתי כהן על התורה' פרשת נח על הפסוק 'כי יצר לב האדם'). ויש מהנשים שיוולדות ביום רע"ה מתחילת ההריון, וגם מספר ימים אלו רומזים ליצר הרע שעליו נאמר "לִפְתַּח חֲטָאת רִבְצִי" (בראשית ז, ז) (מהר"י צמח בהערות על 'מבוא שער' שער ו חלק א פרק י ד"ה 'וכבר ידעת כי לא אות ד'). ועוד רמז, כי התיבה "לִפְתַּח" שבפסוק מתחלקת לתיבות 'פת-חל', והתיבה 'פת' לבדה היא גמטריא 'לילי'ת' אשת הס"מ – ללמד שממנה היצר הרע 'חל', כלומר שולט בשעת היציאה מהפתח (נמראית העין' להחיד"א מסכת סנהדרין צא ד"ה א"ל משעת יצירה).

היצר הרע יוצא מן הכוח אל הפועל דווקא בבוא התינוק לאויר העולם הזה, כי העולם הזה כרוך בעקבי יצר הרע ושם 'מוצא מין את מינו וניעור' (נזר הקודש' לר' יחיאל מיכל מגלוגא על בראשית רבה סג, ו ד"ה זורו רשעים מרחם). וכדי שיכופ האדם את יצרו, משביעים מן השמים את התינוק בשעה שיוצא מבטן אמו "תהי צדיק ואל תהי רשע ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה הִיָּה בעיניך כרשע, והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני נוטלה ממך" (ראה גמ' נידה דף ל ע"ב) (גבול בנימין' לר' בנימין הכהן חלק א' דרוש ל פרשת קדושים והפסוק דף נו ע"ב ד"ה ואחרי שיצאנו). כשבא היצר הרע, הוא נאבק עם היצר הטוב שנמצא בתינוק (זוהר פרשת בא דף מא ע"ב ד"ה יקודם דייתי' רעיא מהימנא), ומצליח לגרשו (מדבר קדמות' ע"ב ד"ה ואחרי שיצאנו).

מערכת י אות יד בשם 'פסקי תוספות' נדרים אות סב, 'אברהם אנכי' לר' אברהם פאלאגיי סימן ח ד"ה 'זנה ישראל' בשם 'מדבר קדמות', ומשכיח מהתינוק את כל השבעים פנים שבתורה אשר למד מהיצר הטוב (זוהר פרשת בא דף מא ע"ב ד"ה 'יודקים דייט' רעיא מהימנא) על ידי שסוטר על פיו. ובה משתכח כל התורה שלמד (עפ"י גמ' נדה דף ל ע"א).

זה הטעם שהבהמות והחיות יודעות להישמר מכל מקום של היזק כבר ביום שנולדו (זוהר פרשת וישב דף קעט ע"א ד"ה וישב יעקב), כגון אם ישימו אותן לפני האש או בראש הגג הן יהיו נזהרות מעצמן ויברחו משם על מנת לא ליפול בפחת (יכתם פז' לר' שמעון לביא מחבר הפיוט 'בר יוחאי' על זוהר תחילת פרשת וישב ד"ה רבי חייא פתח ואמר), אך לעומתן התינוק, אדברא, משליך עצמו בתוך האש ולא נשמר מכל מקומות ההיזק הללו, וזה מחמת היצר הרע השוכן בקרבו שמידי מטעהו לדרך רעה (זוהר פרשת וישב דף קעט ע"א ד"ה וישב יעקב) ומסמא עיני שכלו בסכלות גדולה, כפי שהיצר הרע בעצמו נקרא בשם "פְּסִיל" שנאמר "פְּסִילָה זָקָן וְכָסִיל" (קהלת ד, יג) (יכתם פז' על זוהר תחילת פרשת וישב ד"ה רבי חייא פתח ואמר). מחמת כן כל מעשיו של התינוק הם נזק, על אף שמעשיו נעשים בבלי דעת ואינו טועם מטעם החטא כמו אדם גדול שחוטא ונהנה מהעבירה (ימזבח אליהו לר' אליהו הכהן מחבר 'שבט מוסר' פרשת חקת ד"ה אמנם נראה לפרש). אמנם עיקר התחזקותו של היצר הרע לפעול כפי המחשבות הרעות שאחרי לידתו, זה אחר כך כשיגיע לגיל נעוריו וכפי שנאמר "כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רָע מִנְּעֻרָיו" (בראשית ח, כא) (אגדת אליהו לר' אליהו הכהן מחבר שבט מוסר על גמ' ירושלמי מסכת ברכות פרק ג ח"א דף יז ע"א ד"ה וכתוב מעניניו ועיי"ש).

משעת הלידה ועד גיל שלש עשרה שולט על הילד רק היצר הרע

היצר הרע הנמצא בגופו של הילד באופן קבוע מאז שנולד, נעשה לו חבר, כפי שנאמר על היצר הרע "חֲבֵר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית" (משלי כח, כד) (זוהר פרשת פקודי דף רנ ע"א ד"ה 'אמאי אקרי חבר' היכולת דקדושה). והיצר הרע מלביש אותו מראשו ועד רגליו (ירמיה למכה לר' שמשון באק רבו של ר' בנימין הכהן ויטאלי על שיר השירים ב, א דף רה ד"ה עו' אמרו במד' אני היא) ומרגיל עמו את כל האיברים, עד שהם כולם עומדים בכוחו (מדרש תלפיות' ענף אשה ד"ה 'ואולי י"ל שכוין' בהסבר דברי ר' יהושע בן לוי) ונעשה 'בעל הבית' (שיח יצחקי לר' אליהו מני דף נג ע"ב ד"ה ובה תבין ענין) על הילד ואיבריו (אגרא דכלה' פרשת נח על הפסוק 'רע מנעוריו'). ובה יסודות גשמיים רבים נעשים לעזריו של היצר הרע, וכפי שנרמז בסופי תיבות הפסוק "כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רָע מִנְּעֻרָיו" (בראשית ח, כא) שעולים התיבה 'רבים' (אגרא דכלה' פרשת נח על הפסוק 'רע מנעוריו'). ועל הילד הזה ששולט בו רק היצר הרע אמר הכתוב "וְיֵצֵר פָּרָא אָדָם יִגְדֹל" (איוב יא, יב) (מאמר ושמש' פרשת לך לך ד"ה נראה שהנה ידוע).

שלוש עשרה השנים הראשונות של הילד נחשבות כמו שנות ערלה, מחמת שלטון היצר הרע (זוהר פרשת לך לך דף קט ע"א ד"ה 'באילנות שלטא' סתרי תורה) המנסה לשכנע את הנער ליהנות מתאוות העולם כל עוד שהוא עדיין צעיר ורווק ובכוחו, ויצר הטוב עדיין לא נמצא בו, ואומר לו "אם לא תענג את עצמך כעת מתי תתענג, כאשר כבר תזדקן?!". (זוהר פרשת פקודי דף רסז ע"ב ד"ה 'לכה נרוה דודים' וד"ה 'מאי טעמא' היכולת דסטרא אחרא) והוא אורב לאדם ושולט בגופו (וישכח אברהם לר' אברהם פאלאגיי על תהלים מא ד"ה בזאת ידעת), ומטמטם ליבו של אדם (תהילות ה' לר' אליהו הכהן מחבר שבט מוסר על מזמור קיט אות ט"ו דף עז ע"ב ד"ה או יאמר שעשתה). מחמת כן בני האדם מתוודים ביום הכיפורים ואומרים "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע", שהכוונה היא על אותן שלש עשרה שנה ראשונות לחייהם שבהם היה להם רק יצר הרע, ומחמתו עשו הרע בעיני ה' (ויידו בכלי למחבר 'שבט מוסר' סימן קנח ד"ה 'יעד נוכל לומר שהכוונה' עיי"ש).

כיוון שכל מחשבות והתבוננות הנער הוא בתענוגי העולם והגוף, מחמת יצרו הרע, לכן צריך להוכיח אותו על מנת לרסנו ולהנהיגו עד שיבוא היצר הטוב, שנאמר "חֲלֹךְ לַעֲרֹעַל עַל פִּי דָרְכּוֹ גַם כִּי יִזְקֶינָה לֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה" (משלי כב, ו). וכן אמר דוד המלך "בִּפְמֹה יִזְכֶּה נֶעֶר אֶת אֶרְחוֹ לְשֹׁמֵר כְּדָבָרְךָ" (תהלים קיט, ט). ואף שהאיוולות דבוקה וקשורה בנער ימים רבים, אין לאדם להתיימש ולומר שאין לו תקנה חלילה, אלא צריך להוכיחו מעט מעט עד שתכנס בליבו התוכחה, כפי שאמר שלמה המלך "אֲנִילֹת קִשּׁוּרָה בְּלֵב נֶעֶר שֶׁבֶט מוֹסֵר יִרְחִיקָהּ מִמֶּנּוּ" (משלי כב, טו) (הקדמת 'רבינו בחיי' לפרשת שמות). זה הטעם שיש שבח גדול בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן, היות שהיצר הרע כבר נולד עמהם ואילו היצר הטוב לא נמצא אצלם כלל – ואז הבל פיהם הוא שבח כפול וגדול הגורם תיקון להם ותיקון לעולם, שמוציאים יקר מזולל. וזהו מה שנאמר "מִפִּי עוֹלָלִים וְיִלְדִים יִשְׁדָּת עַל לְמַעַן צוֹרֵרִיד לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם" (תהלים ח, ט), "עוֹלָלִים" – אלו הילדים הלומדים מקרא, "וְיִלְדִים" – אלו הילדים הלומדים משנה, שמתענגים יותר בלימודם. ומשתי המדרגות האלו יחד, מקדימה רפואה למכה ונמשך התכלית "לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם" – שהוא אחיזת הרע (מאמר הנפשי' להרמ"ע מפאנו חלק רביעי פרק שישה עשר).

כמה גדול יהיה כוחו של היצר הרע והתגברותו בזרע הנולד, תלוי באביו ואמו של הנולד. שכפי גודל התאוה והחמימות שהוא חלק הרע שביצר הרע אשר היה באותה השעה שבא לעולם – כך יגדל אחיזת היצר הרע בתינוק ויבוא לידי חטא. לכן הבכור צריך יותר שמירה לפי שהוא ראשון לתאוה ולחמימות היצר הרע, ואז יש ליצר הרע חלק גדול בו והוא יותר שולט בו ועלול יותר לחטא, וכמו שהיה עם הבכורים שנפלו וחטאו במעשה העגל. ומפאת יצר הרע של הבכורים היתה במצרים גזירת מיתה על כל הבכורים שנולדו, אלא שריחם ה' על הבכורים של ישראל והצילם. ולכן ה' ציוה לקדש את הבכורים על מנת להוציאם מעל יצרם הרע (ייערות דבש' לר' יהונתן אייבשיץ חלק ב' דרוש יב ד"ה 'ובאמת אנחנו עס' והלאה. ועיי"ש בדבריו הנפלאים).

בגיל שלש עשרה נכנס בתוך ליבו גם יצר הטוב ויש מלחמה בין היצרים

כאשר הילד גודל ומתפקח (עפ"י 'מדבר קדמות' להחיד"א מערכת י אות יד בשם 'פסקי תוספות' נדרים אות סב) ומגיע לגיל שלוש עשרה, יצר הטוב (קהלת רבה' ד אות יג, זוהר פרשת וישלח דף קסה ע"ב ד"ה ויצר הטוב, מבוא שיערי' להארי"י ז"ל שער ו חלק ב פרק ט ד"ה והנה על נפש) נכנס לתוכו (ליקוטי תורה' להארי"י ז"ל פרשת שמות ד"ה ויאמר יעקב מכה, 'מחברת הקודש' למחרתיו שער יציאת מצרים דף ע"א). התלבשותו של היצר הרע יחד עם היצר הטוב היא בתוך גוף האדם בחללי הלב (אמת ליעקב' מערכת ל אות סג), כאשר היצר הטוב מתלבש בחלל הלב שמימין, והיצר הרע מתלבש בחלל הלב שמשמאל (אמת ליעקב' מערכת ל אות סג, 'מדרש תלפיות' ענף יצר הרע ד"ה יצר הרע דעבדה זרה), ומשם הם מתפשטים בכל הגוף (אמת ליעקב' מערכת ל אות סג). כנגד יצר הרע נאמר על דור המבול "וְכָל יֵצֵר מְחֻשָּׁבֶת לְבָבוֹ רָק רָע קֶל הַיּוֹם" (בראשית ו, ה) ('פנים יפות' לר' פינחס לוי הורביץ פרשת בראשית דף ו ע"א ד"ה וירא ה'), וכנגד שני היצרים אמרו רבותינו "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לֵבְבְּךָ" (דברים ו, ה) "בְּכָל לֵבְבְּךָ" – בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע" (ראה גמ' ברכות דף נד ע"א) ('ארץ החיים' על התהלים מזמור כד, ד אות ג, 'תנאי' לר' שניאור זלמן מלאדי פרק ט ועיי"ש פרקים ט-ג).

כנגד היצרים האלו נאמר "לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב פְּסִיל לְשִׁמְאָלוֹ" (קהלת י, ב) ('אמת ליעקב' לר' יעקב ניניו מערכת ל אות סג), "לֵב חָכָם לִימִינוֹ" – הוא יצר הטוב בחלל ימין, "וְלֵב פְּסִיל לְשִׁמְאָלוֹ" – הוא יצר הרע בחלל שמאל (נפש החיים' לר' חיים מוולוז'ין שער ד פרק ד בהגהה ד"ה ואולי גם לזה, 'בני יששכר' מאמרי חודש ניסן מאמר ד' דרוש ו' ד"ה ורמזו בשעה שני אדם). וכך היצר הטוב יודע את מקומו ונשאר בצד ימין תמיד, ומייעץ לאדם רק טוב אמיתי. אבל היצר הרע אינו שומר את מקומו המיוחד לו בחלל השמאלי להסית לעוון ולחטא נגלה, ולפעמים מדלג ממקומו גם לחלל הימני ויושב בין מפתחי הלב (נפש החיים' שער ד פרק ד בהגהה ד"ה ואולי גם לזה) ומקטין עצמו כמו זבוב ומייעץ לאדם לחטא ליוצרו (פירוש סידור התפילה' למחבר הרוקח בחלק 'שלא עשני גוי ושאר ברכות השחר' אות ז ד"ה ואל ישלות ב'). לכן לפעמים עבירה נראית לאדם כתוספת קדושה וכאילו זה מיצר הטוב – והוא אינו מרגיש שלמעשה טמון בה רע ומר. ועל דבר זה אמרו רבותינו "יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב" (ראה גמ' ברכות דף סא ע"א) ('נפש החיים' שער ד פרק ד בהגהה ד"ה ואולי גם).

היצר הטוב בא באדם רק שלוש עשרה שנה אחרי שהיצר הרע כבר נמצא אצל התינוק, לכן יצר הטוב נקרא בשם "יָלֵד" שנאמר "יָלֵד מִסְּבִן וְחָכָם" (קהלת ד, יג), וזה ביחס ליצר הרע שהוא כבר "זָקָן" בתוך גוף האדם ('קהלת רבה' ד, יג, זוהר פרשת וישב דף קעט ע"א ד"ה ותא חזי. ראה זוהר פרשת פקודי דף רסז ע"ב ד"ה 'מאי טעמא' עיי"ש).

היכולות דסטרא אחר. וראה 'דרשות על התורה' לר' יהושע אבן שועיב תלמיד הרשב"א תחילת פרשת חקת ד"ה 'אם רוח' שיצר הטוב נקרא בפסוק "מִקְסָן" כי דבריו אינם נשמעים, ונקרא "חֶקֶס" שמדריך את האדם בחכמה) ועליו נאמר "מִלֶּךְ זָקֵן וְכָסִיל" (קהלת ד, יג) וראה 'דרשות על התורה' לר' יהושע אבן שועיב תחילת פרשת חקת ד"ה 'אם רוח' שיצר הרע נקרא בפסוק "מִלֶּךְ" כי כל האיברים נשמעים לו, ונקרא "כָסִיל" שמדריך האדם בסכלות). ואז מנסה היצר הטוב למנוע את האדם מלעבור עבירות ואיסורים, וזה אחרי שבמשך שלוש עשרה שנה לא היה מי שמיחה בידו, והיצר הרע עשה בו את רצונו (עפ"י 'אבות דרבי נתן' פרק טז ד"ה יצר הרע) והטעימו מהתאוה שנהיתה ערבה לנפשו (יכתם פז' על זוהר תחילת פרשת וישב ד"ה רבי חייא פתח), וכבר נעשה ל'בעל הבית' אצלו. ואילו יצר הטוב שמגיע עתה הוא רק 'אורח' (נאגרא דכלה' פרשת נח פרשה ח על הפסוק 'רע נעוריו') ונחשב ל"מִקְסָן" (קהלת ד, יג) על שדבריו אינם נשמעים (יכתם פז' על זוהר תחילת פרשת וישב ד"ה רבי חייא פתח). לכן הִרְגַל הרע עלול לגבור אצל הנער על הרגל הטוב שמתחדש (הרמ"ד הוואלי פרשת נח על הפסוק 'כי יצר לב').

לאחר שלוש עשרה שנה האדם כבר מאמין ליצר הרע. וכשבא יצר הטוב, נדמה לנער כאילו הטעינו עליו את כל המשאות שבעולם (זוהר פרשת וישב דף קט ע"ב ד"ה תא חזי). ואז שני היצרים שלו נלחמים זה עם זה (וידו בכל' סימן רפב ד"ה זוהר בסדר זה) במלחמה עצומה ותמידית (הרמ"ד הוואלי פרשת נח פרק ח על הפסוק 'כי יצר לב האדם', וידו בכל' סימן רפב ד"ה זוהר בסדר זה) ובמריבה גדולה שאין כמותה בכל העולם (יכתם פז' לר' שמעון לבאי על זוהר תחילת פרשת וישב ד"ה רבי חייא פתח ואמר). שהיצר הרע בא בחילותיו ומצר על האדם במצרים רבים בהרהורים ומחשבות רק רע כל היום. ומפתהו בתחילה בפיתויים מועטים, וכשרואה שנשמע לו הולך ומתגבר (פתוחי חותם' לר' יעקב אבוחצירא פרשת כי תבוא דף קלו ע"א טור ב), והאדם נעשה מלא פניות ובלבולי מחשבות (נמאור ושמש' פרשת לך לך ד"ה ונראה דהנה ידוע) מכוח היצר הרע הכלול בעצמותיו בחומר הגוף, אשר נותן בו את כוח המתאוה שבלב (נזר הקודש' על בראשית רבה לד, יב דף קסז ע"ב ד"ה ואמנם הכל הולך), עד שבסוף עלול יצר הרע להיות שוב 'בעל הבית' בגופו (עפ"י 'פתוחי חותם' לר' יעקב אבוחצירא פרשת כי תבוא דף קלו ע"א טור ב).

והטעם מדוע היצר הרע נמצא באדם במשך שלוש עשרה שנה ורק אחר כך בא היצר הטוב, כי אם היה להיפך (וידו בכל' ר' אליהו הכהן סימן רפב ד"ה זוהר בסדר זה) שהיצר הטוב היה נשאר עם האדם ממעי אמו, ואילו רק בהגיע הנער לגיל שלוש עשרה היה נכנס בו היצר הרע – לא היה אז בכוחו לפתות את האדם (נמראית העין' להחיד"א מסכת שבת דף עז ד"ה מ"ט ע"י מסגן) והיצר הטוב היה מגרש אותו ללא שהיה לו שליטה בגוף האדם בכלל. לכן הקב"ה מקדים להשריש את היצר הרע בגוף האדם באותם שנים, ואז היצר הטוב כבר לא יכול לגרשו ולבטלו (וידו בכל' סימן רפב ד"ה זוהר בסדר זה), ואדרבא, הוא נשמע ליצר הרע יותר מאשר ליצר הטוב, כי בא אליו לפני בואו של היצר הטוב (נזר הקודש' לר' יחיאל מיכל מגלוגא בראשית רבה לד, יא סוף ד"ה הרשעים הם ברשות לבן). ואז ניתנת בידי האדם הבחירה לנטות לאיזה צד שירצה (וידו בכל' סימן רפב ד"ה זוהר בסדר זה), ולקבל על זה שכר או עונש (עפ"י 'מראית העין' מסכת שבת דף עז ד"ה מ"ט ע"י מסגן) (להרחבה על מעלת יום הבר מצוה ראה אחד ממאמריו לפרשת ויגש – 'מעלת הנער ביום הבר מצוה').

אמנם כיון שסוף סוף הקדים היצר הטוב לבוא בתוך בטן האם לפני שבא היצר הרע, על כן יש לאדם תקומה אחר כך בפני היצר הרע (יספר החיים' לר' חיים בן בצלאל אחיו של המהר"ל בחלק 'יספר חיים טובים' פרק א ד"ה נר דלוק) על ידי ההכנות הגדולות שהיו לו שם (וידבר בעתו' לר' ששון בן מרדכי שינדור חלק עקידת יצחק דף י"ח ד"ה ויהי אחר הדברים) כאשר למד את כל התורה והשתרשה נשמתו בקדושת התורה קודם שנכנס בו היצר הרע, וזה על אף ששוכח את התורה כשהמלאך סוטר את פיו ביציאה מבטן אמו (ותהלה לדוד' לר' ששון בן מרדכי שינדור דף קלט ע"א ד"ה הנה גם). ומועיל לאדם גם תוכחות המוסר שנותנים לו בהיותו נער בעוד טבעו רך (הקדמת 'רבינו בחיי' לפרשת שמות), יחד עם עסק התורה והמצוות, ואז מצליח יצרו הטוב למחות את היצר הרע כפי שאמר רבותינו על היצר הרע "משכחו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ" (ראה גמ' סוכה דף נב ע"ב בשם תנא דבי רבי ישמעאל) (ותהילות ה' לר' אליהו הכהן מחבר שבט מוסר על מזמור קיט אות ט"ו דף עג ע"ב ד"ה או יאמר שעשעתי). מטעם זה זרע ישראל מחנכים את בניהם מקטנותם אל המצוות עוד לפני שמגיע זמן החיוב עליהם, כדי שיהיו מורגלים בכך, ואז בבוא היצר הטוב ימצא מכון לשבתו (יכתם פז' לר' שמעון לבאי על זוהר תחילת פרשת וישב ד"ה רבי חייא פתח).

מגיל שלוש עשרה מלווים את האדם גם מלאך יצר הטוב ומלאך יצר הרע

כאשר אדם הראשון היה בגן עדן קודם שחטא, היה לו 'יצר הרע' חיצוני המסיתו לעבירה – והוא היה המלאך אשר רכב על גבי הנחש הקדמון כדי להחטיאו שעליו נאמר "סָבִיב רָשָׁעִים יִתְהַלְכֶנּוּ" (תהלים יב, ט). יצר זה היה מלאך חיצוני ולא פנימי בתוך גופו של אדם הראשון, לפי שהאדם נברא נקי וזך מזהמת הרע שנאמר "אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹקִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר" (קהלת ז, כט). ואז היה בידי האדם הראשון יכולת להימלט בקלות מהיצר הרע (נזר הקודש' לר' יחיאל מיכל מגלוגא על בראשית רבה לד, יב דף קסז ע"א ד"ה 'ואמנם הכל הולך' בשם חכמי האמת). אבל אחרי אכילת עץ הדעת טוב ורע (בני יששכר' מאמרי חודש ניסן מאמר ד דרוש ו' ד"ה ורמזו בשעה שבני האדם) אשר היה כלול בו שורש כוח הרע, נדבק כוח זה בעצמות גופו והתגשם חומר בזהמת הרע, ונעשה אז באדם גם זוהמא של יצר הרע פנימי. זה הטעם שקשה מאוד לכל אדם לכבוש את היצר הרע, כי יש גם יצר הרע פנימי וגם חיצוני. וזה דומה לעיר אחת שיש לה אויבים מבחוץ ואויבים מבפנים והם מחזקים אחד את השני (נזר הקודש' לר' יחיאל מיכל מגלוגא על בראשית רבה לד, יב דף קסז ע"א ד"ה 'ואמנם הכל הולך' בשם חכמי האמת).

בשעת מתן תורה כשאמר ישראל 'נעשה ונשמע' נעשה להם חירות מיצר הרע (מגלה צפונות' לר' אליהו הכהן פרשת שמות על הפסוק 'ויען משה ויאמר' ד"ה ונראה דשני). וראה 'שמות רבה' לב, א בשם ר' נחמיה, גמ' עובדה זרה דף ה ע"א בשם ר' יוסי, אך מכל מקום לא נתבטל מהם היצר הרע לגמרי, אלא חזרו להיות קרוב למדרגת אדם הראשון קודם החטא שלא היה לו אלא את היצר הרע החיצוני ולא הפנימי. באופן זה גם ניתנו להם שמירת התורה והמצוות בהר סיני, כדי שיכבשו את היצר הרע החיצוני. בטענה זו ניצח משה רבינו את מלאכי השרת בשעת מתן תורה כאשר אמר להם "כלום יש יצר הרע ביניכם שאתם רוצים את התורה?" (ראה גמ' שבת דף פט תחילת ע"א). אבל אחרי חטא העגל חזרו ישראל לזוהמתן שהיא זוהמת היצר הרע הפנימי. כי התעורר שוב חטא זוהמת אדם הראשון אשר עדיין לא נשלם תיקונו כראוי. ורק לעתיד לבוא בזמן תחיית המתים, כאשר כבר תתעכל זוהמת האדם בקבר, אז יתבטל היצר הרע הפנימי לגמרי והאדם יהיה עשוי מחומר זך ונקי מצד עצמותו ועל זה נאמר "וַיִּהְיֶה כִּי יִבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם מִפְּשָׁרָם" (יחזקאל לו, כו), כלומר מפנימיות הבשר (נזר הקודש' לר' יחיאל מיכל מגלוגא על בראשית רבה לד, יב דף קסז ע"א ד"ה 'ואמנם הכל הולך').

ונמצא כי בנוסף ליצר הרע הפנימי שיש לכל אדם מאז חטא אדם הראשון, הרי שיש לו כבר מראשית הבריאה גם יצר הרע חיצוני (נזר הקודש' על בראשית רבה לד, יב דף קסז ע"א ד"ה 'ואמנם הכל הולך' בשם חכמי האמת) ועמו יש גם יצר הטוב חיצוני, והם שני מלאכים ממש (זוהר פרשת וישלח דף קסה ע"ב ד"ה ויצר הטוב אתי, 'מבוא שערים' להאר"י ז"ל שער ו חלק ב פרק ז, 'אור החמה' על זוהר וישלח דף קסה ע"ב ד"ה 'ואמנם הכל הולך' בשם חכמי האמת). יצר הטוב נאצל ממלאך תמיד עם האדם – יצר הטוב נמצא מצד ימין לאדם, ויצר הרע מצד שמאל לאדם (זוהר פרשת וישלח דף קסה ע"ב ד"ה ויצר הטוב אתי). יצר הטוב נאצל ממלאך מטטרו"ן ונאחז בכוח האלקות הקדוש, ויצר הרע נאצל מס"מ ונאחז בכוח החיצוני הטמא, שכל אחד מהם שואב משורשו. כמו כן היצר הטוב יש לו קשר לצד הנשמה שבאדם, והיצר הרע יש לו קשר לצד החומר שבאדם – וכל אחד מהם מטה את האדם לצדו (אור החמה' על זוהר פרשת וישלח דף קסה ע"ב ד"ה 'ואינון תרי' מהרמ"ק). כאשר מלאך היצר הרע תמיד משפיע עליו כוח הרע, להטותו מדרכי חיים למוות (נזר הקודש' לר' יחיאל מיכל מגלוגא על בראשית רבה לד, יב דף קסז ע"ב ד"ה 'ואמנם הכל הולך').

ומחמת היצר הרע הצטוו ישראל להניח תפילין בידם השמאלית, וכך להתגבר על צד שמאל שבו נמצא היצר הרע (נמאה שערים' המיוחס לר"מ רקנאטי שער עשירי ד"ה ועל דרך אמת), ולהכניעו ולקושרו (נמצודת דוד' להרדב"ז מצוה עט ופ' ד"ה 'וראיתי מי שכתב', 'טעמי המצוות' לרקנאטי מצות עשה להניח תפילין ד"ה בספר הזוהר) שלא יחטיא אותם על

